

КОРОТКИЙ Олексій – магістр історії, асистент кафедри історії та філософії Бердянського державного педагогічного університету, вул. Північна 1В, кв. 26, м. Бердянськ, індекс 71100, Україна (davidmartinandreaskorelli@gmail.com)

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6267-3321>

KOROTKY Oleksiy – master of history, assistant of the Department of History and Philosophy of the Berdyansk State Pedagogical University, 1B Pivnichna Street, 26, Berdyansk, index 71100, Ukraine (davidmartinandreaskorelli@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Короткий, О. (2022). Фактори трансформації інституту ув'язнення у Російській імперії в першій половині XIX ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, (37), 144-159.

ФАКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУТУ УВ'ЯЗНЕННЯ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

Анотація. *Мета дослідження* – визначити вплив таких соціальних процесів як ріст злочинності та волоцюжництва, жебрацтва на трансформацію карної політики Російської імперії в першій половині XIX ст., зокрема їх вплив на трансформацію інституту ув'язнення. **Методологія дослідження** спирається на принципи конкретно-історичного підходу або історизму. В дослідженні використано кількісні методи, історико-порівняльний метод, загальнонаукові методи аналізу та синтезу. **Наукова новизна.** В дослідженні зроблена спроба пов'язати специфіку трансформації регулювання ув'язнення в Російській імперії з впливом соціальних факторів. Більшість досліджень як XIX ст., так і сучасних, визначають в якості факторів трансформації політико-правову думку епохи Просвітництва та вплив англійських філантропів, борців за пенітенціарні реформи. В даній роботі акцентується увага на соціальних процесах і на тому, як вони вплинули на хід тюремних перетворень. **Висновки.** В першій третині XIX ст. в Російській імперії, внаслідок війн, послаблення державного контролю, підвищення податків відбувся ріст злочинності та збільшились прояви мобільності населення у вигляді волоцюжництва та жебрацтва. Переповнення в'язниць та обтяження інфраструктури заслання внаслідок цих процесів сприяли тому, що влада стала приділяти більше уваги проблемам, пов'язаним з карною системою. Проблема тюрем слугувала тлом, на якому відбулась побудова нових місць ув'язнення та створення Товариства піклувального про тюрми. Збільшення витрат на заслання, яке відбулось внаслідок спроби використати це покарання для боротьби з волоцюжництвом, призвело до утворення арештантських рот цивільного відомства. Влада поступово збільшувала значення цього виду покарання, що на довгі роки загальмувало реформу загальнокримінальних тюрем.

Ключові слова: в'язниця, арештантські роти, злочинність, волоцюжництво, жебрацтво.

FACTORS OF THE TRANSFORMATION OF THE PRISON INSTITUTE IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract. *The purpose of the study is to determine the impact of such social processes as the growth of crime and vagrancy and begging on the transformation of the penal policy of the Russian Empire in the first half of the 19th century, in particular, their impact on the transformation of the institution of imprisonment. The research methodology is based on the principles of a concrete-historical approach or historicism. Quantitative research methods, historical comparative method, general scientific methods of analysis and synthesis were used in the research. Scientific novelty.* *In the study, an attempt was made to explore the specifics of the transformation of prison regulation in the Russian Empire under the influence of social factors. The majority of researches, both of the 19th century and modern ones, determine as factors the influence of the political and legal thought of the Enlightenment era and the influence of English philanthropists, fighters for penitentiary reforms. This work focuses attention on social processes and how they influenced the course of prison transformations. Conclusions.* *In the first third of the 19th century in the Russian Empire, as a result of wars, the weakening of state control, and tax increases, there was an increase in crime and increased manifestations of population mobility in the form of vagrancy and begging. The overcrowding of prisons and the strain on the deportation infrastructure as a result of these processes contributed to the fact that the authorities began to pay more attention to problems related to the penal system. The overcrowding of prisons served as the background against which the construction of new prison castles and the creation of the Society for the Care of Prisons took place. The increase in the cost of exile, which occurred as a result of the attempt to use this punishment to combat vagrancy, led to the formation of the arresting companies of the civil department. Having become a cheap alternative to exile, the authorities gradually increased the importance of this type of punishment, which slowed down the reform of criminal prisons for many years.*

Key words: *prison, detention centers, crime, vagrancy, begging.*

Постановка проблеми. Перша половина XIX ст. в історії ув'язнення в Європі та Америці стала часом подальших експериментів з тюремним режимом, розпочатих наприкінці XVIII ст., боротьби різних підходів до організації пенітенціарної практики, нових архітектурних рішень, становлення позбавлення волі як головного покарання та перших розчарувань у ньому. Російська імперія не залишилась осторонь більшості з цих процесів, однак з ряду причин вони отримали специфіку, причини якої не були достатньо досліджені.

Аналіз джерел та останні дослідження. Вивчення історії регулювання ув'язнення в Російській імперії розпочали російські історики та пенологи в першій половині XIX ст. Серед сучасних робіт варто виділити студії С. Васильєвої, яка дослідила вплив англійських квакерів на Олександра I-го та його оточення (Васильєва, 2017), В. Пальченкової (Пальченкова, 2012) та В. Щукіна (Щукін, 2012), які вивчали трансформацію регламентування діяльності Товариства піклувального про тюрми, П. Кравчука (Кравчук, 2016), який проаналізував пенітенціарну систему, як частину державного господарства імперії, дисертації О. Григор'єва (Григор'єв, 2007), В. Россіхіна (Россіхін, 2005) та монографію І. Левчука та М. Яцишина (Левчук, 2017), в яких проведено

аналіз нормативно-правового забезпечення функціонування місць позбавлення волі, починаючи з кінця XVIII до початку XX ст.

Мета статті – проаналізувати вплив росту злочинності, волоцюжництва і жебрацтва в першій половині XIX ст. на трансформацію інституту ув'язнення в Російській імперії.

Виклад основного матеріалу. Більшість студій з історії кримінального права чи карної політики в Російській імперії фіксують свою увагу на двох процесах в історії ув'язнення в першій половині XIX ст. – розвиток Товариства піклувального про тюрми та нормативно-правова регламентація позбавлення волі. Проблемою таких побудов є те, що в них тюремне ув'язнення вивчається як незалежна галузь кримінальної практики та права, тоді як, на нашу думку, необхідно враховувати залежність розвитку ув'язнення від історії заслання, яку на матеріалі історії Британської в'язниці дослідив М. Ігнат'єв (Ignatieff, 1989, р. 80–82). Не менш важливим чинником, для змін у карних парадигмах є зміни в соціумі – криза ієрархій, зміни в структурі злочинності чи підвищення мобільності населення, як це на матеріалі історії Сполучених Штатів ілюструє Д. Розман (Rothman, 1990).

Початок тюремної реформи в Російській імперії традиційно датують 1819 р. (Нікітін, 1880, с. 10), коли імператор та його оточення, натхненні прикладом Лондонського тюремного товариства, заснували Товариство піклувального про тюрми. Перша зустріч лондонських квалерів з Олександром I відбулась 1814 р., коли імператор мав розмову з Вільямом Алленом (Васильєва, 2017, с. 8) – квалером-євангелістом, підприємцем, противником работоргівлі, головним редактором журналу «Філантроп» і засновником Товариства тюремної дисципліни (Ignatieff, 1989, р. 146). В 1818 р. відбулась друга зустріч вже у Санкт-Петербурзі, де обговорювались питання організації тюремної справи. Олександр I висловив бажання відкрити в Росії тюремне товариство за взірцем лондонського. Таке товариство постане вже в наступному році, а його метою буде проголошено «моральну поправу утримуваних злочинців, покращення стану ув'язнених за борги і в інших справах...» (ПСЗРИ, Собр.1. Т. 1, с. 310).

Утворення Товариства піклувального про тюрми дало поштовх ряду інших указів, які мали на меті покращити становище ув'язнених, деталізувати умови їх утримання та централізувати тюремне управління, на що не наважився Олександр I, зробивши численні обмеження повноважень новопосталої організації в запропонованому В. Веннінгом проєкті (Краинский, 1912, с. 68).

Перша з цих трьох груп указів мала суто філантропічний характер, а їх зміст полягав у збільшенні коштів, які виділялись в'язням в окремих губерніях та окремим категоріям арештантів (№27918; №28907; №28938; №28956; №29046; №30536), переведенні всіх арештантів на рахунок державної скарбниці (№28040), забезпечення арештантів одягом (№28108), затвердженні подаєнь та зароблених в'язнями грошей на покращення їх харчування та інших умов утримання (№28551), обмеження використання ланцюгів

(№28984) (ПСЗРИ, Собр. 1). Ці укази були видані упродовж 1819-1825 рр., тобто в останні роки правління Олександра I-го, просякнуті неопіетистським варіантом патерналізму з властивими йому розумінням опіки та благодійництва (Чумакова, 2022, с. 95–96).

З початком правління Миколи I акцент зміщується і держава концентрує свою увагу на регламентації тюремного порядку та управління. Так, було видано укази, які закликали до бережливості у виділенні кормових коштів в'язням та встановлювали правила звітності та контролю за цими коштами (№16; №824; №825), регламентували порядок утримання арештантів (№209; №573; №602; №604; №608; №1691; №3861; №3955), уточнювали склад та повноваження тюремної адміністрації (№1079; №4282) та посилювали нагляд за її роботою (№1605), встановлювали типові плани для нових тюремних замків (№1510; №1787). Важливою віхою в розвитку тюремної справи стали укази від 17 червня 1827 р. та 19 вересня 1829 р. (№1183; №3167), за якими всі кормові та гроші на одяг та взуття для ув'язнених було передано в розпорядження піклувальних про тюрми комітетів. Це стало свідченням недовіри держави до тюремної адміністрації і зменшенні її повновладдя в тюрмах імперії.

Видання вищевказаних указів у 1825-1830 рр. мало на меті впорядкувати тюремне життя, уніфікувати вимоги щодо утримання в'язнів по всій імперії. Однак, за межами великих губернських міст, де діяли піклувальні комітети та створювалися нові тюремні замки, реформа просувалась повільно. Таке становище було характерно, зокрема і для Півдня України (Короткий, 2022). Однією з причин цього слід вважати відсутність загальноімперської інструкції. Цей документ з'являється зусиллями Міністерства внутрішніх справ та Товариства піклувального про тюрми в 1831 р. (Краинский, 1912, с. 79). В тому ж році вона була відправлена всім губернаторам для втілення в життя її приписів (Інструкція смотрителю тюремного замка, 1882, с. 1), які регулювали діяльність адміністрації від огляду новоприбулих арештантів до обов'язків тюремного священника.

Інструкція 1831 р. мала закласти основи тюремного режиму, однак, використати її на практиці в повній мірі могли далеко не всі тюрми. Не зважаючи на це, в 1830-х рр. регламентація тюремного ув'язнення майже не відбувається, а в'язниці імперії продовжують знаходитись у тому ж стані, який був закладений ще до її видання. Це не здається дивним, якщо врахувати, що ідея «виправлення» злочинців, проголошена Товариством піклувальним про тюрми, не відповідала реаліям діючої карної парадигми. Так, в XV томі Зводу законів Російської імперії, введеному в дію 1835 р., позбавлення волі згадується лише в 18 випадках, тоді як панівними покараннями залишаються заслання, каторга та тілесні покарання (Гернет, 1951b, с. 47).

Новий етап для ув'язнення розпочнеться в 1845 р., коли буде видана друга редакція Зводу законів та Уложення про покарання (Уложение о наказаниях..., 1845). За підрахунками М. Гернета, ця санкція в Уложенні згадується в 848 з 2043 статей особливої частини (Гернет, 1951b, с. 47). Однак,

більше значення має те, які саме злочини карались нею – це були злочини за порушення «благочинія», злочини проти власності, життя та честі. Ще краще продемонструє роль позбавлення волі за Уложенням 1845 р. тюремна статистика. Аналіз ув'язнених у тюрмах імперії за три роки перед прийняттям Уложення показує, що більшість в'язнів утримувалися через справи, які за новим кодексом карались, здебільшого, різними видами позбавлення волі: жебрацтво та волоцюжництво, втечі і безпаспортство та крадійство (див. рис.1) (Отчет..., 1842; Отчет..., 1843; Отчет..., 1844).

Рис. 1. Розподіл арештантів за злочинами в губернських тюрмах Російської імперії у 1842-1844 рр.

Отже, волоцюги, жебраки, крадії, селяни-втікачі, ті, хто пересувався без паспортів або з простроченими посвідками на переміщення – всі ці категорії в'язнів складали понад половину тюремного «населення» губернських тюремних замків, з яких до Санкт-Петербургу надходили звіти піклувальних комітетів. За новим кримінальним законодавством, волоцюги, не гідні до військової служби, відправлялися в цивільні арештантські роти, тоді як жінки відправлялися в робочі будинки (Ст. 1177). Для жебраків була уготована доля утримання при поліції, арешту до трьох місяців, тюремного ув'язнення до шести місяців або робочого дому до року (Ст. 1219–1224). Більшість видів крадіяства теж мали каратися позбавленням волі, арештантськими ротами, робочими домами (Ст. 2147–2159) (Уложение о наказаниях..., 1845, с. 487, 504–506, 850–858). Варто зазначити, що значна частина тих, хто утримувався за «буйство, пияцтво та дурну поведінку» та так звані «малі вини» теж цілком могли врешті бути покарані позбавленням волі (Ст. 1290, 1821), що лише збільшує значення цього виду покарання після 1845 р. (Уложение о наказаниях..., 1845, с. 526, 701).

В історіографії сформувалися два головні способи пояснення змін у карній парадигмі Російської імперії. Перший – вплив політико-правових ідей

просвітництва. Найбільш очевидно цей вплив втілювався в реформах та ініціативах Катерини II, яка надихалась ідеями Беккарія і французьких просвітителів (Краинский, 1912, с. 64–65; Фойницький, 1889, с. 316) та в працях тогочасних російських теоретиків права (Упоров, 2004, с. 27). Другий спосіб, який найчастіше поєднувався з першим, – пов'язати реформи з безпосереднім впливом борців за пенітенціарні реформи, таких як Джон Говард, Вільям Кокс, Вільям Блекстоун, Ієремія Бентам, Вальтер Веннінг та Вільям Аллен (Никитин, 1880, с. 10–11; Познышев, 1924, с. 23–24; Фойницький, 1889, с. 316–317).

Ці ключові способи пояснити трансформацію ув'язнення в Російській імперії сформувалися в історіографії XIX – початку XX ст. і без значних змін збереглися до XXI ст. Сучасні дослідження, найчастіше поєднують ці два трактування (Григор'єв, 2007, с. 48–52; Левчук, 2018, с. 38–39; Упоров, 2004, с. 20), або ж пояснюють трансформації внутрішньої логікою розвитку пенітенціарної системи. Не відкидаючи вищеперахованих способів пояснення, ми б хотіли доповнити їх іншими факторами та передумовами, які в першій половині XIX ст. вплинули на практику позбавлення волі в Російській імперії.

Датування початку пенітенціарних перетворень 1819 р. залишає поза увагою попередню спробу Олександра I провести тюремну реформу. Така ініціатива відбулась у 1802–1808 рр., коли донесення малоросійського генерал-губернатора князя О. Куракіна про необхідність побудови нових острогів у ввіреній йому губернії, врешті, призвели до указу 1808 р. про «побудову тюремних замків в усіх Губерніях згідно Височайше затвердженого для Малоросійських губерній плану» 1808 р. (№22963). У цей же період 1800–1814 рр. Олександр I переходить від старої практики вирішення проблеми переповнення в'язниць у вигляді видання указів про ненакопичення в тюрмах великої кількості колодників (№20023, №20029, №20038, №20094) до спроби врегулювати питання надходження коштів на їх утримання (№17803, №21436, №22730, №23455) (ПСЗРИ. Собр. 1).

Однак, зміни в карній політиці не вичерпувались вищевказаними заходами. В цей же час видаються укази, які свідчать про посилення боротьби з волоцюгами (впійманих волоцюг почали відправляти у військо, навіть якщо вони не проходили ценз зросту) та впорядкування їх розподілу у війську (№21459, №24452) (ПСЗРИ. Собр. 1). Своє логічне завершення на даному етапі отримала і регламентація заслання з виданням «Положення про поселення в Сибіру» 1806 р.

Вищевказані заходи, на нашу думку, свідчать про намагання впорядкувати виконання покарань в імперії на фоні все більш зростаючої злочинності. Дані, проаналізовані Б. Мироновим свідчать, що в першу третину XIX ст. відбувалося стрімке збільшення злочинності, що дослідник пов'язує з реформами, які призвели до зниження ефективності державного апарату та кровопролитними війнами в цей період, які мали результатом зниження державного і суспільного порядку, розповсюдження серед населення зброї, підвищення податків та зниження рівня життя (Миронов, 2000, с. 93). В 1803–1808 рр.

в імперії було 322 підсудних на 100 тис. чол., а в 1825–1830-х рр. цей показник сягнув 346 підсудних (Миронов, 2000, с. 89). Таким чином, збільшення підсудних, а отже й ув'язнених в острогах та тюремних замках, вимагало кращого впорядкування питань, пов'язаних з їх утриманням, зокрема, побудови нових тюремних замків, проекти яких було затверджено в 1820-1825 рр. (№28617, №29342) (ПСЗРИ. Собр. 1).

Від 1817 до 1825 р. в справі утримання ув'язнених у тюрмах панував філантропічний імпульс привнесений як розповсюдженням ідей неопієтизму у вищих колах імперії (Чумакова, 2022, с. 96–97) (зв'язок пієтизму та благодійництва розкрито Ф. Горські (Gorski, 2003, с. 106–112), так і різними гуманістичними ідеями, які сповідували дворяни, що повернулися після Французької кампанії 1814 р. (Гернет, 1951а, с. 97; Упоров, 2004, с. 27). Саме на цьому благодатному ґрунті будуть посіяні ідеї нової генерації англійських тюремних реформаторів – квакерів-євангелістів. Доказом сили філантропічного імпульсу можна вважати той факт, що навіть за умов максимального падіння хлібних цін у період 1821-1825 рр. та пониження рівня життя більшої частини населення (Миронов, 2012, с. 219), держава за цей час не переглядала розмір кормових коштів, які виділялися на харчування в'язнів (ПСЗРИ. Собр. 2, с. №824).

Догічною до проблеми злочинності, була проблема локалізації населення, яка мала ключове значення для функціонування поміщицьких господарств. Підвищена увага до волоцюг і жебраків виникла, як здається, не на порожньому місці і не була моральною панікою. Так, ще в 1809 р. зазначалося про збільшення волоцюг та жебраків в імперії, від яких виникають великі труднощі (№23748). Видання подібних указів у 1820-х рр. свідчить, що проблема лише посилювалась і вже в 1825 р. голова Міністерства внутрішніх справ вказував, що жебрацтво псує саму моральність населення, бо ледарство є «коренем всіх пороків» (№30356) (ПСЗРИ. Собр.1).

Серед заходів для боротьби з волоцюжництвом повсякчас вказувалося «суворе виконання указів», які вимагали від поміщиків всіляко допомагати і піклуватися про бідних, а від чиновників та поліції не допускати жебрацтва, відловлювати волоцюг, утримувати їх у богадільнях та публікувати свідчення для пошуку їх власників. Однак, ситуація з кількістю ув'язнених цієї категорії показує, що ці методи не діяли і в 1820-х рр. вони склали значну категорію арештантів в імперії (Гернет, 1951а, с. 311-312).

Перша причина великої кількості волоцюг в імперії полягала, насамперед, у доволі широкому визначенні цієї категорії. До неї потрапляли не тільки ті, хто переміщався від міста до міста, але й ті, хто оселившись у певному місці приховував своє походження. Таких мало бути доволі багато, адже імперія знаходилась на піку переселенського руху на Південь. Збереження жорсткої системи локалізації населення не відповідало також і розвитку ринку найманої праці. Так, наприклад, у 1831 р. селянин Петро Ткачук з Херсонської губернії відправився на заробітки в «найближчі міста без всілякого письмового виду», був схоплений і відсланий в Одеську цивільну арештантську роту

(Держархів Одеської обл., ф. 2, оп. 1, спр. 105, арк. 21). В 1834 р. до категорії волоцюг ледве не зарахували чисельних чорноробів, які наповнили великі міста, в зв'язку з подорожчанням продовольства і пошуком заробітку (Извлечение из отчета министра..., 1835, с. 263). В зв'язку з такими ситуаціями в столиці імперії в 1835 р. при Тюремному товаристві було створено спеціальний Комітет відбору і піклування про жебраків, який мав допомагати поліції в справі відбору «гідних» жебраків від «негідних» та волоцюг (Об учреждении Комитета для разбора нищих..., 1837, с. LXV).

Другу причину слід шукати в складній соціально-економічній ситуації для селянства наприкінці XVIII ст., що спричиняло маргіналізацію населення. Згаданий вище указ 1803 р. про прийняття в армійську службу волоцюг заниженого зросту (ПСЗРИ. Собр.1, №21459) свідчить про їх низький біологічний статус, характерний для населення кінця XVIII ст., а саме для тих, хто народився в 1771-1795 рр. через падіння врожайності, підвищення податків, збільшення повинностей та посилення панщини (Миронов, 2013, с. 186–197).

Високий рівень волоцюжництва пояснюється тими ж проблемами, які спричиняли і зростання злочинності загалом – підвищення податків, послаблення суспільного і державного контролю внаслідок війн, які вів Олександр І. Держава ж вбачала головну причину жебрацтва і волоцюжництва в поганому піклуванні про кріпаків з боку поміщиків та волосних голів (ПСЗРИ. Собр. 1, №30356), а отже – в кризі патерналізму. Відзначимо, що в таких переживаннях простежується паралель з подібними занепокоєннями в Британії (Ignatieff, 1989, p. 181–183).

Новий підхід до проблеми безпаспорства та волоцюжництва після загальної кризи заслання знову став інституційним. Якщо реакцією на підвищення злочинності була побудова нових тюремних замків та заснування Товариства піклувального про тюрми, то реакцією на підвищення витрат щодо пересильних і збільшення волоцюжництва – арештантські роти цивільного відомства. Нові пенітенціарні заклади утворювались з економічних та фільтраційних міркувань спочатку в Південній Україні (ПСЗРИ, Собр. 2. Т. 6, с. 783) в 1830 р., а згодом – поширені по всій імперії. Дешевизна та господарська користь арештантських рот призвели до того, що їх стали наповнювати також втікачами, засудженими на заслання та каторгу за нетяжкі злочини та засудженими до утримання в робочих будинках (ПСЗРИ, Собр. 2. Т. 5, с. 704). Разом з цим, відзначалось і їх дисциплінарне значення, «...волоцюга, іноді швидко, під суворим наглядом, виправляється в поведінці, навчається відчувати свою провину і звикає до праці» (Извлечение из отчета министра..., 1835, с. 264). Тож не дивно, що впродовж 1830-1845 рр. право відправляти злочинців до арештантських рот було надано міським, сільським, професійним спільнотам та поміщицьким господарствам (№6791, №6745, №16096, №26146) (ПСЗРИ. Собр. 2). Це на нашу думку, пояснює ту ситуацію, що після 1831 р. і до 1845 р. в Російській імперії фокус уваги влади зміщується від тюрем до виправних арештантських рот.

За період 1830-1845 рр. в імперії було видано низку указів, які мали регулювати функціонування арештантських рот різних відомств. Розширення їхнього використання призвело до того, що з 848 статей Уложения 1845 р., в яких згадується покарання позбавленням волі, арештантські роти фігурували в 327, тоді як тюремне ув'язнення – в 249 (Гернет, 1951b, с. 47). Враховуючи, що ці інституції також заміняли робочі будинки в тих місцях, де таких не було, це покарання мало ще ширше використання.

Чи вдалося змінами карної політики імперії подолати наслідки збільшення злочинності, включно з волоцюжництвом і жебрацтвом, у першій третині XIX ст.? Б. Миронов вказує, що злочинність досягла піку в 1825-1830 рр., і надалі зменшувалась аж до початку періоду Великих реформ завдяки посиленню контролю з боку держави та консервативному правлінню. Порівняно з 1803-1808 рр. дрібна злочинність впала на 19%, тоді як тяжка залишилась на тому ж рівні (Миронов, 2000, с. 89). Однак, для проблеми функціонування в'язниць більш важливою є кількість підсудних. Якщо оцінювати кількість підсудних в абсолютному, а не відносному значенні, то отримаємо наступну картину. В 1803-1808 рр. чисельність підсудних в імперії була, в середньому, на рівні 132 тис., в 1825-1830 рр. – 173 тис., а в 1841-1850 – 193 тис. чол. Отже, середня кількість підсудних збільшилась на 61 тис. Проте, не всі підсудні утримувались у тюрмах. М. Гернет вказує, що за даними міністерства юстиції в тюрмах у 1845 р. перебувало 105 тис. підсудних (Гернет, 1951b, с. 56), що складало 54% відсотки від обвинувачених 193 тис. Якщо прийняти, таке співвідношення для початку століття, то чисельність арештантів в 1803-1808 рр. складала приблизно 72 тис. чол. Отже, можна стверджувати, що в першій половині XIX ст. чисельність тюремного населення збільшувалась на 33 тис. чоловік у середньому щорічно.

Поява нових указів, суть яких полягала в настанові швидше вирішувати справи, за якими утримуються арештанти в 1830 і 1849 рр. (№3517; №23026) свідчить про те, що розбудова нових тюремних замків не встигала за зростанням чисельності в'язнів (ПСЗРИ. Собр. 2). В 1847 р. для утримання покараних позбавленням волі Міністерству внутрішніх справ довелося орендувати приватні будинки, адже загальна кількість арештантів всього за рік збільшилась на 35 тис. чол. (Действия министерства в 1847 году, с. 397). За результатами обстеження в'язниць у 1857-1859 р. було виявлено, що тюремні приміщення в імперії були розраховані на 38 908 чол., однак реальна кількість ув'язнених досягала 64 358 чол. Варто зауважити, що кількість термінових в'язнів, тобто тих, що відбували в тюрмах покарання призначене судом, була в 30 разів меншою за обвинувачених (Гернет, 1951b, с. 519). Це свідчить, що більшість з тих, хто вказувався в звітах міністерства юстиції як покарані «тюремним ув'язненням та арештом» (9,6% від усіх покараних у 1851 р.), вірогідно, були покарані саме арештом, тривалість якого не перевищувала 3 місяців (Уложение о наказаниях..., 1845, с. 14). Як бачимо, попри реформу 1845 р. тюремне ув'язнення продовжувало відігравати роль, переважно, як місця утримання на час слідства та до суду.

Головна ж причина надання тюремному ув'язненню суттєвої карної ролі за Уложенням про покарання 1845 р., попри проаналізовані вище проблеми, на нашу думку, полягала в певному оптимізмі щодо педагогічних, дисциплінарних та моральних можливостей цього виду покарання.

1820–1830-ті рр. позначились певною зневірою в ув'язнення в Англії, що було пов'язано з поступовою деградацією тюремного режиму Міллбанку, на який покладало багато надій, зокрема вже згадане Лондонське тюремне товариство. В пошуках нових моделей інституту покарання Великобританія та інші європейські країни звернулись до досвіду Сполучених Штатів Америки. Подорож Вільяма Кроуфорда в Пенсильванію призвела до спроби використати досвід Філадельфійської системи одиночного ув'язнення в Англії (Ignatieff, 1989, р. 171–173, 194–195). Ідеї Пенсільванської системи у видозміненому вигляді втілилися в 1842 р. у Пентонвільській взірцевій тюрмі в Лондоні. В 1844 р. Пентонвіль відвідав Микола І. Вже в наступному році за його вказівкою в Санкт-Петербурзі було створено комітет, який мав розробити проєкт тюремної реформи на основі системи одиночного ув'язнення, який, однак, так і не був завершений (Гернет, 1951b, с. 56–57).

Варто зазначити, що в період 1830–1840-х рр. у Міністерстві внутрішніх справ Російської імперії спостерігається пильна увага до руху тюремних перетворень в Європі та Америці. Якщо наприкінці XVIII – на початку XIX ст. зацікавлення тюрмами в імперській суспільно-політичній думці залишалось на рівні перекладів текстів Д. Говарда та І. Бентама, то в 1830–1840-х рр. у журналі Міністерства внутрішніх справ виходить ряд статей, які розглядають, переважно, результати реформ останніх десятиліть: створення Женевського виправного дому (О Женевском исправительном доме, 1836), системи одиночного ув'язнення та робочих домів в Америці (О системе уединенного заключения..., 1836; О рабочих домах..., 1836; Несколько замечаний..., 1840), дебати щодо тюремної реформи в Угорщині (Суждения венгерских магнатов..., 1843), розбудову нових тюрем у Пруссії (Устройство тюрем в Пруссии, 1843) та Англії (Образцовая тюрьма в Лондоне, 1843).

На нашу думку, посилення зацікавлення з боку Міністерства внутрішніх справ до тюремного питання на Заході, свідчить про те, що значна роль, яку позбавлення волі отримало за Уложенням 1845 р., була надана «авансом» з розрахунком на подальшу реформу місць ув'язнення. Однак, у зв'язку з нестачею коштів, Східною (Кримською) війною, черговою критикою цього покарання та втіленням більш масштабних державних перетворень, реформа буде відкладена до другої половини 1860-х рр., коли вона розпочнеться вже в зовсім інших умовах.

Висновки. У дослідженні була зроблена спроба виявити та актуалізувати маловідомі аспекти історії позбавлення волі в Російській імперії у першій половині XIX ст. В історіографії, починаючи від другої половини XIX ст. превалює наратив, згідно з яким головними рушіями тюремних перетворень у Російській імперії стали опосередковані впливи західної суспільно-

політичної думки через транснаціональні інтелектуальні товариства та безпосередній вплив філантропів та тюремних реформаторів з Англії, які мандрували Східною Європою та пропагували свої пенітенціарні ідеї імператорам та міністрам. Від візиту Олександра I в Лондон та його зустрічі з Вільямом Алленом до візиту Миколи I-го в Пентонвілль, на першому плані історичних розвідок перебуває саме цей фактор для впровадження тюремних реформ.

Не заперечуючи значення та релевантності таких способів пояснення, ми показали, що вони не вичерпують всієї проблеми. В дослідженні ми акцентували увагу на соціальних передумовах, які вплинули на хід тюремних перетворень, їх інтенсивність та, певним чином, зміст – проблема росту злочинності в першій третині XIX ст. та проблема волоцюжництва і жебрацтва.

Ріст злочинності в першій третині XIX ст. унаслідок масштабних воєнних кампаній, підвищення податків та послаблення поліцейського і соціального контролю призводив до постійного переповнення тюрем, що вимагало їх ремонту, перебудови, побудови нових в'язниць, кращого врегулювання питань, пов'язаних з забезпеченням в'язнів та роботи адміністрації, а головне – привертая увагу до тюремного питання. «Епідемія» волоцюжництва та жебрацтва, що охопила імперію внаслідок, іноді, схожих причин та конфлікту між проявами мобільності населення та системою його локалізації, теж робила суттєвий внесок у його актуалізацію. За винятком того, що безпаспортні та втікачі складали велику частину ув'язнених, їх традиційні покарання військовою службою чи засланням створювали суттєві проблеми з дисципліною в армії та перевантаженням і подорожчанням інфраструктури заслання. Поширення арештантських рот цивільного відомства, як більш дешевої альтернативи як заслання, так і тюрми, на довгий час законсервувало розвиток тюремного ув'язнення, яке виявилось не готовим до передбаченої для нього ролі згідно Уложення про покарання 1845 р.

Ріст злочинності та волоцюжництва, звичайно, не вичерпують всіх факторів трансформації покарань позбавленням волі в першій половині XIX ст. Подальших досліджень потребує сприйняття цих проблем різними політичними та соціальними групами. Методи інтелектуальної історії можуть бути залучені для кращого розуміння «мови» реформ та впливу неопієтистських поглядів Олександра I та його оточення на розвиток благодійництва в імперії і, зокрема, тюремного піклування. Саме благодійництво та історія Тюремних комітетів мають стати об'єктами соціальної історії культурних практик для з'ясування мотивів їх членів та їх впливу на тюремну систему.

Список використаних джерел і літератури:

Васильєва, С. (2018). Император Александр I и квакерские проекты институционализации тюремного попечения по британским образцам. *The Newman in Foreign policy*, 45 (89), 7–12

Гернет, М. (1951а.). *История царской тюрьмы* (2-е изд.). (Т.1). Москва: Государственное издательство юридической литературы, 328 с.

Гернет, М. (1951b). История царской тюрьмы (2-е изд.). (Т.2). Москва: Государственное издательство юридической литературы, 583 с.

Григор'єв, О. (2007). *Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX століття: історико-правове дослідження (на прикладі українських губерній)*: (дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.01). Харків, 207 с.

Державний архів Одеської області.

Извлечение из отчета министра внутренних дел за 1834 год. (1835). *Журнал Министерства внутренних дел*, 17 (8), 241–425.

Инструкция смотрителю тюремного замка. (1882). Пермь: Типография Губернского Правления, 26 с.

Короткий, О. (2022). Трансформація тюремного досвіду в Російській імперії в першій третині XIX ст. на прикладі Херсонської губернії. *Zaporizhzhia Historical Review*, 6 (58), 84–96.

Кравчук, П. (2014). Місія ув'язнення у Південній Україні як складова державного господарства: остання чверть XVIII – перша половина XIX століття. *Музейний вісник*, (14), 142–161.

Краинский, Д. (1912). *Материалы к исследованию русских тюрем в связи с историей учреждения Общества Попечительного о тюрьмах*. Чернигов: Типография губернского земства, 155 с.

Краткий обзор правительственных действий министерства внутренних дел за 1847 год. *Журнал Министерства внутренних дел*, (24), 363–426.

Левчук, В. & Яцишин, М. (2018). Місія позбавлення волі у Волинській губернії Російської імперії наприкінці XVIII – початку XX ст. (історико-правове дослідження). Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 152 с

Миронов, Б. (2000). *Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.)* (в 2 т., Т.2). Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 548 с.

Миронов, Б. (2012). *Благосостояние населения и революция в имперской России: XVIII – начало XX века*. Москва: Вест Мир, 848 с.

Несколько замечаний о системе уединенного заключения в Северной Америке. (1840). *Журнал Министерства внутренних дел*, 35 (3), 55–61.

Никитин, В. (1880). *Тюрьма и ссылка*. Санкт-Петербург: Типография Г. Шпарварт, 344 с.

Образцовая тюрьма в Лондоне. (1843). *Журнал Министерства внутренних дел*, (1), 172–174.

Об учреждении Комитета для разбора нищих и искоренения нищенства в С. Петербурге. (1837). *Журнал Министерства внутренних дел*, 26 (12), LXV–XCIX.

О женевском исправительном доме. (1836). *Журнал Министерства внутренних дел*, 19 (1), 129–155.

О рабочих домах (maisons de refuge) в Северо-Американских Штатах. *Журнал Министерства внутренних дел*, 20 (6), 529–557.

О системе уединенного заключения в Соединенных Американских Штатах. (1836). *Журнал Министерства внутренних дел*, 22 (10), 82–106.

Отчет о положении и действиях Общества попечительного о тюрьмах, поднесенный Государю императору, за 1842 год. (1843). Санкт-Петербург: В типографии III отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 81 с.

Отчет о положении и действиях Общества попечительного о тюрьмах, поднесенный Государю императору, за 1843 год. (1844). Санкт-Петербург: В типографии III отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 79 с.

Отчет о положении и действиях Общества попечительного о тюрьмах, поднесенный Государю императору, за 1844 год. (1845). Санкт-Петербург: В типографии III отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 86 с.

Пальченкова, В. (2012). Трансформація правової регламентації діяльності Товариства піклувального про тюрми (1819-1919). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, (4), 73–82

Познышев, С. (1924). *Основы пенитенциарной науки*. Москва: Главлит, 420 с.

Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. (Т.1-45). (1830). Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. (Т.1-55). (1830-1884). Санкт-Петербург: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

Россіхін, В. (2005). *Пенітенціарна система Російської імперії в ХІХ – на початку ХХ ст. (на матеріалах українських губерній)*: (автореф. дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.01). Харків, 22 с.

Суждения венгерских магнатов об улучшениях в системе тюремного заключения. (1843). *Журнал Министерства внутренних дел*, (4), 507–512.

Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. (1845). Санкт-Петербург: Типография Второго Отделения Собственного Его Императорского Величества Канцелярии, 922 с.

Упоров, И. (2004). *Пенитенциарная политика России в XVIII-XX в: Историко-правовой анализ тенденций развития*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 608 с.

Устройство тюрем в Пруссии. (1843). *Журнал Министерства внутренних дел*, (3), 507–517.

Фойницкий, И. (1889). *Учение о наказании в связи с тюремоведением*. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей сообщения, 514 с.

Чумакова, Т. (2022). Пиеетизм в русской религиозно-философской мысли XVIII-XIX веков. *Философические письма. Русско-европейский диалог*, (Т.5. (3)), 84–103.

Щукин, В. (2012). Общественная благотворительность и попечительство в пенитенциарных учреждениях Российской империи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*, (XI), 456–463.

Gorski, P. (2003). *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 266 p.

Ignatieff, M. (1989). *A just measure of pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850*. London: Puffin. 288 p.

Rothman, D. (1990). *The Discovery of the Asylum. Social Order and Disorder in the New Republic*. New York: Aldine de Gruyter, 430 p.

References:

Vasilyeva, S. (2018). Emperor Aleksandr I i kvakerskiye proyekty institutsializatsii tyuremnogo popечeniya po britanskim obraztsam [Emperor Alexander I and Quaker projects for the institutionalization of prison care according to British models]. *The Newman in Foreign policy*, 45 (89), 7–12. [in Russian].

Gernet, M. (1951a). *Istoriya tsarskoy tyurmy* [History of the royal prison] (2-e izd.). (Vol.1). Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo yuridicheskoy literatury, 328 s. [in Russian].

Gernet, M. (1951b). *Istoriya tsarskoy tyurny* [History of the royal prison] (2-e izd.). (Vol.2). Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo yuridicheskoy literatury, 583 s. [in Russian].

Ryhor'iev, O. (2007). *Penitentsiarna teoriia ta praktyka v rosiiskii imperii v kintsi XVIII – na pochatku XX stolittia, istoryko-pravove doslidzhennia (na prykladi ukrainskykh hubernii)* [Penitentiary theory and practice in the Russian Empire at the end of the 18th – at the beginning of the 20th century, a historical and legal study (on the example of Ukrainian provinces)] (*Candidate's thesis*). Kharkiv, 207 s. [in Ukrainian].

Derzhavnyy arkhiv Odes'koy oblasti [State archive of Odesa region]. [in Russian].

Izvlacheniyе iz otcheta ministra vnutrennikh del za 1834 god [Extract from the report of the Minister of the Interior for 1834]. (1835). *Zhurnal ministerstva nutrennikh del*, 17 (8), 241–425. [in Russian].

Instruksiya smotritel'yu tyuremnogo zamka [Instructions to the caretaker of the prison castle]. (1882). Perm: Tipografiya Gubernskago Pravlениya, 26 s. [in Russian].

Korotkiy, O. (2022). Transformatsiia tiuremnogo dosvidu v Rosiiskii imperii v pershii tretyni XIX st. na prykladi Khersonskoi hubernii [Transformation of the prison certificate in the Russian Empire in the first third of the 19th century. on the example of the Kherson province]. *Zaporizhzhia Historical Review*, 6 (58), 84–96. [in Ukrainian].

Kravchuk, P. (2014). Mistsia uviazennnia u Pivdennii Ukraini yak skladova derzhavnogo gospodarstva: ostannia chvert XVIII – persha polovyna XIX stolittia [Prisons in Southern Ukraine as a component of the state economy, the last quarter of the 18th – the first half of the 19th century]. *Muzeinyi visnyk*, (14), 142–161. [in Ukrainian].

Krainskiy, D. (1912). *Materialy k issledovaniyu russkikh tyurem v svyazi s istoriyey uchrezhdeniya Obshchestva Popchitel'nago o tyurmakh* [Materials for the study of Russian prisons in connection with the history of the establishment of the Guardian Society for Prisons]. Chernigov: Tipografiya gubernskago zemstva, 155 s. [in Russian].

Kratkiy obzor pravitelstennykh deystviy ministerstva vnutrennikh del za 1847 god. [Brief review of government actions of the Ministry of the Interior for 1847]. *Zhurnal ministerstva vnutrennikh del*, (24), 363–426. [in Russian].

Levchuk, V. & Yatsyshyn, M. (2018). *Mistsia pozbavleniia voli u Volynskii hubernii Rosiiskoi imperii naprykintsi XVIII – pochatku XX st. (istoryko-pravove doslidzhennia)* [Places of imprisonment in the Volyn province of the Russian Empire at the end of the 18th – beginning of the 20th century (historical-legal research)]. Lutsk: PrAT «Volynska oblasna drukarnia», 152 s. [in Ukrainian].

Mironov, B. (2000). *Sotsialnaya istoriya Rossii perioda imperii (XVIII – nachalo XIX v.)* [Social history of Russia in the period of the empire (XVIII – early XX century)] (Vol.2). Sankt-Peterburg: Dmitriy Bulanin, 548 s. [in Russian].

Mironov, B. (2012). Blagosostoyaniye naseleniya i revolyutsii v imperskoy Rossii: XVIII – nachalo XX veka [Welfare of the population and revolution in imperial Russia: XVIII – early XX century]. Moskva: Ves Mir, 848 s. [in Russian].

Neskolko zamechaniy o sisteme uyedinennago zaklyucheniya v Severnoy Amerike [A Few Remarks on the System of Solitary Confinement in North America]. (1840). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, 35 (3), 55–61. [in Russian].

Nikitin, V. (1880). *Tyurma i sсыlka* [Prison and exile]. Sankt-Peterburg: Tipografiya G. Shparvart, 344 s. [in Russian].

Obraztsovaya tyurma v Londone [Model prison in London]. (1843). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, (1), 172–174. [in Russian].

Ob uchrezhdenii Komiteta dlya razbora nishchikh i iskoreniya nishchenstva v S. Peterburge [About the establishment of the Committee for the analysis of the poor and the eradication of begging in St. Petersburg]. (1837). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, 26 (12), LXV–XCIX. [in Russian].

O zhevveskom ispravitelnom dome [About the Geneva Correctional House]. (1836). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, 19 (1), 129–155. [in Russian].

O rabochikh domkh (maisons de refuge) v Severo-Amerikanskikh Shtatakh [About workhouses (maisons de refuge) in the North American States]. (1836). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, 20 (6), 529–557. [in Russian].

O sisteme uyedinennago zaklyucheniya v Soyedinennykh Amerikanskikh Shtatakh [On the solitary confinement system in the United States of America]. (1836). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, 22 (10), 82–106. [in Russian].

Otchet o polozhenii i deystviyakh Obshchestva popechitel'nago o tyurmakh. podnesenny Gosudaryu imperatoru. za 1842 god [Report on the situation and actions of the Society for the Guardianship of Prisons, presented to the Sovereign Emperor, for 1842]. (1843). Sankt-Peterburg: V tipografii III otdeleniya sobstvennoy E. I. V. kantselyarii, 81 s. [in Russian].

Otchet o polozhenii i deystviyakh Obshchestva popechitel'nago o tyur'mah, podnesenny Gosudaryu imperatoru, za 1843 god [Report on the situation and actions of the Society for the Guardianship of Prisons, presented to the Sovereign Emperor, for 1843]. (1844). Sankt-Peterburg: V tipografi i III otdeleniya sobstvennoj E. I. V. kantselyarii, 79 s. [in Russian].

Otchet o polozhenii i deystviyakh Obshchestva popechitel'nago o tyur'mah, podnesenny Gosudaryu imperatoru, za 1844 god [Report on the situation and actions of the Society for the Guardianship of Prisons, presented to the Sovereign Emperor, for 1844]. (1845). Sankt-Peterburg: V tipografi i III otdeleniya sobstvennoj E. I. V. kantselyarii, 86 s. [in Russian].

Palchenkova, V. (2012). Transformatsiia pravovoi rehlementatsii diialnosti Tovarystva pikluvalnogo pro tiumry (1819-1919) [Transformation of the legal regulation of activities of the Association of Pikluvalny pro-tumry (1819-1919)]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, (4), 73–82. [in Ukrainian].

Poznyshch, S. (1924). *Osnovy penitentsiarnoy nauki* [Fundamentals of penitentiary science]. Moskva: Glavlit, 420 s. [in Russian].

Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sobranie pervoe [Complete collection of laws of the Russian Empire. Meeting one]. (Vol.1-45). (1830). Sankt-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii. [in Russian].

Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sobranie vtoroe [Complete collection of laws of the Russian Empire. Second meeting]. (Vol.1-55). (1830-1884). Sankt-Peterburg: Tipografiya II Otdeleniya Sobstvennoj Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii. [in Russian].

Rossikhin, V. (2005). *Penitentsiarna sistema Rosiiskoi imperii v XIX – na pochatku XX st. (na materialakh ukrainskykh hubernii)* [The penitentiary system of the Russian Empire in the 19th century – on the cob of the 20th century (on the materials of Ukrainian provinces)]. (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Kharkiv, 22 s. [in Ukrainian].

Suzhdeniya vengerskikh magnatov ob uluchsheniakh v sistem tyuremnogo zaklyucheniya [Judgments of the Hungarian magnates on improvements in prison systems]. (1843). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, (4), 507–512. [in Russian].

Ulozheniye o nakazaniikh ugovolnykh i ispravitelnykh [Code of penalties for criminal and correctional]. (1845). Sankt-Peterburg: Tipografiya Vtorogo Otdeleniya Sobstvennago Ego Imperatorskago Velichestva Kantselyarii, 922 s. [in Russian].

Uporov, I. (2004). *Penitentsiarnaya politika Rossii v XVIII-XX v.: Istoriko-pravovoy analiz tendentsiy razvitiya* [Russian Penitentiary Policy in the 18th-20th Centuries, Historical

and Legal Analysis of Development Trends]. Sankt-Peterburg: Yuridicheskij tsentr Press, 608 s. [in Russian].

Ustroystvo tyurtm v Prussii [The device of prisons in Prussia]. (1843). *Zhurnal Ministerstva vnutrennikh del*, (3), 507–517. [in Russian].

Foynitskiy, I. (1889). *Ucheniye o nakazanbi v svyazi s tyurmovedeniyem* [The Doctrine of Punishment in Connection with Prison]. Sankt-Peterburg: Tipografiya Ministerstva putey soobshcheniya, 514 s. [in Russian].

Chumakova, T. (2022). Piyetizm v russkoy religiozno-filosofskoy mysli XVIII-XIX vekov. Filosoficheskiye pisma [Pietism in Russian Religious and Philosophical Thought of the 18th-19th Centuries]. *Russko-evropeyskiy dialog* (Vol.5 (3)), 84–103. [in Russian].

Shchukin, V. (2012). Obshchestvennaya blagotvoritelnost i popechitelstvo v penitentsiarnykh uchrezhdeniyakh Rossiyskoy imperii [Public Charity and Guardianship in Penitentiary Institutions of the Russian Empire]. *Naukovi pratsi Natsionalnogo universitetu «Odeska yuridichna akademiya»*, (XI), 456–463. [in Russian].

Gorski, P. (2003). *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 266 p. [in English].

Ignatieff, M. (1989). *A just measure of pain: The Penitentiary in the Industrial Revolution, 1750-1850*. London: Puffin. 288 p. [in English].

Rothman, D. (1990). *The Discovery of the Asylum. Social Order and Disorder in the New Republic*. New York: Aldine de Gruyter, 430 p. [in English].

Отримано: 22.02.2023

DOI 10.32626/2309-2254.2023-39.159–175

УДК 94(100)«1914/1918»+316.3(477)

КОЛЯДА Ігор – доктор історичних наук, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, вул. М. Пирогова, 9, м. Київ, індекс 01601, Україна (kolyadaia1968@gmail.com).

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

KOLYADA Ihor – Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Teaching Methods of Social Disciplines and Gender Education of Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, 9 M. Pyrogova Street, Kyiv, index 01601, Ukraine (kolyadaia1968@gmail.com).

ГЕРАСИМОВ Тимофій – доктор історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, вул. Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, індекс 21021, Україна (gerasymov@vntu.edu.ua).

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4861-9825>

Researcher ID ABF-3323-2021

Scopus-Author ID 57208176381